

ПАТРІОТИЗМ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ

PATRIOTISM: CONCEPT, STRUCTURE, MECHANISMS OF FORMATION

У статті проаналізовано підходи до визначення поняття патріотизм, виявлено сутність даного поняття та його основні показники в сучасних умовах. Виявлено структуру патріотизму та механізм його формування.

У ході дослідження виявлено погляди авторів, які зробили великий внесок у розгляд поняття «патріотизм». Також проаналізовано суб'єкт-об'єктні відносини патріотизму. В узагальненому вигляді суб'єкти патріотизму можна уявити так: особистість; група населення, розглянута за демографічною, територіальною, професійною та іншою ознакою (молодь, ветерани, земляки, партії, організації тощо); класи та етноси (нації); загалом народ цієї країни.

Виявлено, що у педагогічній науці патріотизм вивчається як поєднання духовних, світоглядних, політичних, громадянських, якостей людини, що виявляються в особливому ставленні до Батьківщини, до своєї малої Батьківщини, у бажанні та здатності збільшувати позитивні цінності та традиції свого народу своєї національної культури та своєї землі.

На основі науково-педагогічної літератури виявлено характеристики патріотизму: просторово-територіальні (територія держави складається з територій сіл, селищ, районів, міст, областей тощо); середовищні (політичне, економічне, соціальне, культурне, природне та інше середовище); тимчасові (історія, культурні традиції, внесок співвітчизників у світовий прогрес).

На підставі емпіричного аналізу довідкової та наукової літератури доведено, що у сучасному розумінні патріотизму виділяються такі аспекти: патріотизм як почуття, як соціальний обов'язок, як готовність (психологічна) до служіння Батьківщині, як моральний принцип. Патріотизм представляється як моральна категорія, невіддільна від індивідуальних і громадянських якостей особистості. На особистісному рівні патріотизм постає як найважливіша стійка характеристика людини, що усвідомлює, що його соціальна роль і значущість її діяльності інституалізується державою, отримує розвиток за умови участі в явищах і процесах, що відбуваються в суспільстві та державі. На макрорівні патріотизм є частиною суспільної свідомості, що виявляється в колективних настроях, почуттях, оцінках, у відношенні до свого народу, його способу життя, історії, культури, держави, системи основних цінностей.

Ключові слова: патріотизм; молодь; формування; суспільство; особистість; якості особистості; Вітчизна; виховання, формування.

The article analyzes approaches to defining the concept of patriotism, reveals the essence of this concept and its main indicators in modern conditions. The structure of patriotism and the mechanism of its formation are revealed.

In the course of the research, the views of the authors who made a great contribution to the consideration of the concept of "patriotism" were revealed. The subject-object relationship of patriotism is also analyzed. In a generalized form, the subjects of patriotism can be imagined as follows: personality; population group, considered by demographic, territorial, professional and other characteristics (youth, veterans, countrymen, parties, organizations, etc.); classes and ethnic groups (nations); in general, the people of this country.

It was found that in pedagogical science, patriotism is studied as a combination of spiritual, worldview, political, civic, human qualities, which are manifested in a special attitude to the Motherland, to one's small Motherland, in the desire and ability to increase the positive values and traditions of one's people, their national culture and their land

On the basis of scientific and pedagogical literature, the characteristics of patriotism were identified: spatial and territorial (the territory of the state consists of the territories of villages, towns, districts, cities, regions, etc.); environmental (political, economic, social, cultural, natural and other environment); temporary (history, cultural traditions, contribution of compatriots to world progress).

Based on the empirical analysis of reference and scientific literature, it has been proven that the following aspects are distinguished in the modern understanding of patriotism: patriotism as a feeling, as a social obligation, as a readiness (psychological) to serve the Motherland, as a moral principle. Patriotism is presented as a moral category inseparable from individual and civic qualities of a person. At the personal level, patriotism appears as the most important stable characteristic of a person who realizes that his social role and the significance of his activities are institutionalized by the state, receives development under the condition of participation in the phenomena and processes taking place in society and the state. At the macro level, patriotism is a part of social consciousness, which is manifested in collective attitudes, feelings, assessments, in relation to one's people, their way of life, history, culture, state, system of basic values.

Key words: patriotism; young; formation; society; personality; personality qualities; Homeland; education, formation.

УДК 379.8. 3.091

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.2.3>

Шинкаренко В.В.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної
та початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної
ради»

Клімова Л.В.,

ст. викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної
ради

Мазур І.А.,

ст. викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної
ради»

Міхіна Н.О.,

ст. викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної
ради»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасне українське суспільство гостро пронизала морально-психологічна деградація, викликана соціальною диференціацією та ослабленням довіри до принципів, що пов'язує особистісний позитивний настрій з успіхами громадян у суспільно-корисних видах діяльності. Безпосереднім

важелем подолання кризи є виховна робота з молоддю, реалізація таких цілей освіти як формування громадянськості та патріотизму. Патріотичне виховання молоді – пріоритетний напрямок сучасної освітньої політики, що знайшло відображення у нормативно-правових документах: стратегії національно-патріотичного виховання

дітей та молоді на 2020-2025 роки, концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Існують різні погляди щодо об'єкта патріотизму. Поряд з думкою, що об'єктом виступає єдина для всіх народів Батьківщина, існують уявлення про різні змістовні рівні самого поняття «Батьківщина» (так звана «мала Батьківщина», політичне, економічне, культурне середовище тощо). На наш погляд, останнє твердження правомірне в світлі корінних змін, що відбулися в нашій країні в результаті реформ, і з урахуванням різного ставлення людей до цих перетворень. Ми дотримуємося погляду дослідників П. Ігнатенко, А. Максютова, А. Погрібного, Ю. Руденко які з об'єктами патріотизму пов'язують такі характеристики: просторово-територіальні (територія держави складається з територій сіл, селищ, районів, міст, областей тощо); середовищні (політичне, економічне, соціальне, культурне, природне та інше середовище); тимчасові (історія, культурні традиції, внесок співвітчизників у світовий прогрес).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний аналіз показує, що державний патріотизм займає особливе місце у долі нашого народу та країни. Український національний характер формувався у прагненні до сильної держави: державі передової науки, культури та техніки, державі, що гарантує захист багатомільйонному народу, державі, що володіє величезними територіями і дозволяє переживати почуття великої Батьківщини.

Фундаментальним теоретико-методологічним підґрунтям для розв'язання проблем виховання учнівської молоді є праці (І. Бех, П. Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, Ю. Руденко, К. Чорна, О. Шестопалюк та інші), уявлення про значущість ефективної виховної системи національнопатріотичного виховання людини відображено в дослідженнях філософів і вчених-педагогів переважно в аспекті аналізу таких підходів, як системний (В. Андрущенко, Е. Гусинський, В. Кремень та інші); у педагогіці його вивчали В. Гнатюк С. Гончаренко, Н. Кузьміна, З. Курлянд, Н. Мойсеюк та інші), аксіологічний (В. Андрущенко, І. Войченко, І. Надольний, Г. Філіпчук та інші), особистісно орієнтований (І. Бех, А. Богущ, В. Бутенко, Т. Бутківська), культурологічний (І. Бех, С. Гончаренко, О. Газман, І. Зязюн, О. Іванов, Н. Крилова, А. Капська, В. Кремень та інші).

Виділення суб'єктів та об'єктів патріотизму дозволяє проаналізувати та класифікувати різні прояви патріотизму, що існують у нашому суспільстві (збереження культурних пам'яток, гордість за захисників Батьківщини, діяльність з виховання в душі громадянськості та патріотизму підрастаючого покоління – майбутнього країни тощо).

Формування у сучасної молоді державного патріотизму виділяється як одне з пріоритетних

завдань у «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді».

Величезний потенціал має звернення у виховному процесі до проявів культурно-історичного патріотизму. Велике значення у формуванні патріотизму має захоплення витворами мистецтва, досягненнями наших співвітчизників у різних галузях культури, – усім найкращим, що було і існує протягом більш ніж тисячолітнього шляху розвитку України, все це становить суть процесу формування культурно-історичного патріотизму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, у сучасному медіапросторі відбувається навмисне спотворення історії та культурно-історичної значущості нашої Вітчизни. Висловлюються сумніви щодо «повноцінності» української нації, її внеску у досягнення світової цивілізації. Для педагога, який здійснює виховну роботу, у цьому напрямі є велике поле роботи. Можна навести безліч переконливих прикладів про вклад наших співвітчизників у світову культуру, розповісти про діячів культури, імена які замовчувалися з ідеологічних причин. Дуже важливо долучити підрастаюче покоління до традицій та звичаїв нашого народу. Важливо лише, щоб ця робота не зводилася до надмірного захоплення національною самобутністю і не переросла у псевдопатріотизм із негативним сприйняттям усього «чужого», «далекого», «варварського».

Мета статті є проведення аналізу поглядів на поняття «патріотизм»; уточнення структури та механізмів формування патріотизму.

Виклад основного матеріалу. Багато сучасних педагогів вибудовують роботу з патріотичного виховання дітей, починаючи з виховання любові до своєї «малої батьківщини». Це правомірно, оскільки державний патріотизм виростає із любові до рідних місць, і, навпаки, любов до Вітчизни знаходить своє втілення у місцевому патріотизмі. Україна є великою країною, і найчастіше сприймається громадянами абстрактно. На місцевому рівні патріотизм проявляється більш конкретно, практично, як конкретний об'єкт патріотизму.

Емоційний та практичний характер любові до малої Батьківщини надзвичайно значущий для відродження всієї країни, благополуччя України загалом. Саме на місцевому рівні відбувається емоційне залучення до історії краю, Батьківщини. Саме на місцевому рівні можна справами зробити свій внесок у розвиток держави, на підтримку певних сфер економіки, культуру, соціальну сферу. Справедливі слова українського філософа Г. Сковороди, який зазначав: «Прихильність до місцевої Батьківщини так само мало перешкоджає патріотизму, тобто відданості спільній Вітчизні, як у правильній сім'ї любов до матері не заважає і не змагається з любов'ю до батька...» [5, с. 46].

Для педагогічної практики важливо, що представлена класифікація проявів патріотизму, заснована на виділенні його суб'єкта та об'єкта, дає можливість побачити це багатогранне соціальне явище у всій повноті та органічній єдності та тим самим підтвердити, що патріотизм у реальному житті представлений сукупністю його різних проявів.

Термін «патріотизм» у різні історичні часи, а також у різних дослідженнях розуміється по-різному. У соціальній філософії поняття патріотизму розглядається через відображення духовної культури індивіда та суспільства загалом. Сучасний підхід аналізує такі складові як любов до Батьківщини, вірність Батьківщині, почуття гордості за минуле, бажання встати на захист інтересів країни. А також розглядає патріотизм як один із складових компонентів особистої та соціальної культури духу, що передбачає вміння ставити надособисті цілі. Представники сучасного підходу Б. Ананьєв, О. Духнович, Г. Костюк, Ю. Руденко, К. Ушинський, О. Шестопалюк [1, с. 14].

У педагогіці О. Шестопалюк патріотизм визначається через відносини понять «особистість-Батьківщина», а також морально-емоційний зв'язок, об'єднання етнічної, культурної, географічної, релігійної, естетичної та історичної характеристики у межах поняття «Батьківщина» [9, с. 169].

У педагогічній науці патріотизм вивчається як поєднання духовних, світоглядних, політичних, громадянських, якостей людини, що виявляються в особливому ставленні до Батьківщини, до своєї малої Батьківщини, у бажанні та здатності збільшувати позитивні цінності та традиції свого народу своєї національної культури та своєї землі.

Великий тлумачний словник з культурології визначає патріотизм як моральну норму, моральний принцип, а також як моральне почуття, які виникли ще на етапі становлення людства і глибоко проаналізовані вже в античності. Словник також дає визначення патріоту як людині, яка реалізує та висловлює у своїх вчинках почуття глибокої поваги та любові до Батьківщини, її історії, культури та традицій її народу. Як моральне почуття патріотизм виростає з певних характеристик стилю життя, культурних традицій того чи іншого народу які створюються в ході засвоєння підростаючим поколінням норм мови, мислення та еталонів культури. Встановлюється патріотизм у характерних поведінкових патернах, за допомогою взаємодії зі старшим поколінням, розглядається як позитивна чи негативна поведінка молодого покоління [4, с. 211].

Також можна виділити у сучасній науці кілька основних підходів до розуміння патріотизму. Відповідно до ідеологічного підходу поняття патріотизму розглядається як готовність служити інтересам держави, що історично виникає під впливом

певних суспільних та економічних умов. У цьому значенні патріотизм обумовлений особливостями розвитку конкретного соціуму, суспільної, політичної та економічного середовищем у певній державі.

У теологічній сфері поняття «патріотизм» окреслюється як результат релігійного та духовного прояву божественної природи людини. У зв'язку з цим почуття патріотизму має яскраво виражену суспільну спрямованість. Відповідно до діяльнісного підходу (І. Огієнка ін.) патріотизм можна трактувати як сильний та довготривалий мотив громадської діяльності [3, с. 21].

У філософії патріотизм аналізується у контексті впливу розвитку суспільства в історичному плані, а також управлінням правлячої еліти політикою та державою, суспільним явищем. Ідеї «державного патріотизму» присутні у працях Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Д. Донцов, І. Дзюба, та ін.). Вони працювали над проблемами заснування та розвитку держав, а також нових форм організації політичної влади, об'єднання населення різних верствах суспільства. Патріотизм у тому розумінні прирівнюється до прагнення до загальних державних цілей та інтересів, які панують як стосовно інтересів суспільства, так і інтересам особистості (групи) [8, с. 283].

У розгляді поняття патріотизму великий внесок зробили наші філософи країни А. Кузьмінський, В. Кульчицький які аналізували патріотизм як головну характеристику людини та її життєву установку. Вони розглядали поняття патріотизм із аксіологічних позицій, визначаючи його як одну з головних постійних цінностей, що є у всіх сферах життя соціуму та держави, а також приділяли увагу впливу глобалізації, що відбувається у світі [6, с. 76].

І. Мартинюк аналізує патріотизм як багатоаспектне соціально-культурне явище, що поєднує певні важливі сторони діяльності та існування, товариства та окремого індивіда. Патріотизм, вона пропонує, виявляти в різноманітних якостях: як один із компонентів соціальної та індивідуальної свідомості, менталітету, національної самосвідомості, як складову ідеології, культури, історії, психології, також визначає як головну цінність соціуму та людини, як напрямок виховання, як джерело благополуччя, зростання та успішного розвитку суспільних сфер життя [7, с. 107].

У сучасних дослідженнях патріотизм як суспільне явище аналізується з погляду різноманітних проявів суб'єкт-об'єктних відносин. При цьому в даний час не склалося єдиної думки про те, що включати в розуміння об'єкта та суб'єкта патріотизму (І. Бех, П. Вербицька, Л. Вікторова, О. Жаровська та ін.).

В узагальненому вигляді суб'єкти патріотизму можна уявити так:

- 1) особистість;

2) група населення, розглянута за демографічною, територіальною, професійною та іншою ознакою (молодь, ветерани, земляки, партії, організації тощо);

3) класи та етноси (нації);

4) загалом народ цієї країни [2, с. 23].

Усі суб'єкти є як носіями патріотичної свідомості, так і одночасно творцями у повсякденному житті. Кожна з форм патріотичної свідомості – суспільна та індивідуальна – передбачає іншу і немислима без неї, їх взаємозв'язок та взаємопроникнення означає їх нероздільну єдність.

Найважливішими об'єктами патріотичного відношення слід визнати рідний народ та сім'ю. Так влаштована людина, що значна частина її характеру, її особливостей обумовлена її предками, її родом та народом. Кожен є насамперед носієм родового та сімейного характеру, і вже потім – характеру індивідуального. У сім'ї людина вчиться жити спільним життям, поєднувати в єдності кохання різні характери, різні долі, різні життєві напрямки та інтереси. Сім'я покликана передавати від покоління до покоління духовно-релігійну, національну та вітчизняну традицію.

Рідний народ як об'єкт патріотичного відношення – це не безлика маса. Тому мова може і повинна йти про її представників, які особливим чином проявили себе на терені служіння Батьківщині, які заслужили у свою чергу на повагу і шанування. У разі об'єктом патріотичного відношення є громадянин-патріот.

Патріотична позиція виступає результатом взаємодії психічного та соціального, зовнішнього та внутрішнього, об'єктивного та суб'єктивного, будучи схильністю особистості діяти певним чином у відношенні до людей, суспільства, держави, Батьківщини.

Патріотичні відносини виступають передумовою матеріалізації патріотичної свідомості та здійснення патріотичної поведінки. Патріотична свідомість і поведінка – це відображення суб'єктом значимості своєї Батьківщини, держави та готовності вжити необхідних заходів щодо створення умов для їх процвітання, захисту національних інтересів. Тому патріотичні відносини, зазвичай, ціннісно чи нормативно оформлені відносини [7, с. 107].

Патріотичне поведінка є спосіб здійснення патріотичних відносин та здійснення всіх видів впливу суб'єкта на об'єкт патріотизму, сукупність дій, спрямованих на реалізацію патріотичних цілей.

Патріотичні відносини виникають у процесі суспільної практики як реальний зв'язок суб'єкта з об'єктом своїх дій, як своєрідний канал трансформації всіх видів на об'єкти патріотизму. Патріотичні відносини спрямовано вдосконалення всіх сторін життя країни.

Для того, щоб хоча б у найбільш загальному вигляді на нашу думку необхідно розкрити зміст патріотичної позиції, необхідно визначити основні об'єкти патріотичних відносин та характер зв'язку між об'єктами та суб'єктом відносин. При цьому слід наголосити, що спонуканням до встановлення зв'язку між суб'єктом та об'єктом є значимість останнього для першого. Зв'язок може встановлюватися на різній основі, що призводить до появи незліченної кількості її видів, що відрізняються своєю універсальністю.

Раціональний зв'язок визначається встановленням ознак, образу, уявлень, поняття, значення, цінності, сенсу патріотичного об'єкта та проявляється у його розумінні та знанні про нього.

Емоційний зв'язок з об'єктом патріотичного відношення виявляється у почуттях любові, поваги, відданості, гордості, віри у відродження, надії на процвітання, ненависті до ворогів тощо.

Практично дієвий зв'язок у свою чергу характеризується такими категоріями, як шанування, служіння, турбота про благо, виконання обов'язку, обов'язок, відповідальність, прагнення принести користь, захист тощо.

Нам видається, що основними об'єктами патріотичного відношення є Батьківщина, рідний народ, сім'я, громадянин-патріот, держава, рідна природа, вітчизняна історія, культура України.

Наступний об'єкт патріотичного відношення – держава. Шкільний вік – найсензитивніший вік для засвоєння патріотичних цінностей, соціальних ролей. Дітям та молодим людям необхідно усвідомити духовну сутність держави.

Наступним об'єктом патріотичного відношення є рідна природа. Природа – це єдине джерело біологічного та культурного існування і людства та кожного з нас. Таке розуміння природи пред'являє людині найвищу відповідальність за її стан з урахуванням того, що сама людина і все людство є породженням та частиною природи. Природа – це унікальне багатство України. У кожної людини своє уявлення про неї. Виховання любові до рідного ландшафту, розвиток здатності споглядати красу рідної землі, берегти її – це той компонент патріотичного виховання, який практично ніколи не втрачався в нашій педагогічній традиції [2, с. 23].

До об'єктів патріотичного ставлення, на нашу думку слід віднести і релігію. Релігійна духовна традиція нашої країни становить основу єдності, яка є домом багатьох етносів, пов'язаних спільною долею рідної землі. Релігійна віра пробуджує переживання причетності до долі всього людства, свідомість спільності духовного покликання всіх людей, вона не допускає культурного сепаратизму і національного шовінізму. Віра в загальне покликання всіх народів і кожної людини до добра та справедливості становить осередок ціннісної

свідомості основних релігійних вірувань. У роки офіційного атеїзму за умов зростання патріотичної свідомості штучно виключали переживання, пов'язані з традицією віри. Сьогодні образи церковного служіння Батьківщині мають посісти гідне місце у патріотичному вихованні. Церква несе в собі життєдайну святиню, яка оновлює та поповнює народні сили. У повноті церковного життя через образи святих людей – праведників, домобудівників, воїнів – розкриваються витоки та істота культурної роботи, що творить нашу Батьківщину та визначає народну долю [8, с. 283].

Найважливішим об'єктом патріотичного відношення є українська історія. Історична пам'ять становить одну з основ усвідомлення людиною свого «Я» в сімейному родоводі та в історії свого народу, розуміння нашого «Ми» в національній та культурній спільноті країни, а також у рамках загальнолюдської цивілізації. Її роль особливо актуальна у формуванні патріотичного ставлення громадян країни до своєї Батьківщини та держави в даний час, коли в українському суспільстві відбувається трансформація духовних цінностей, соціальних інститутів та моральних регуляторів поведінки, формується нова соціально-економічна та політична система суспільства. У пам'яті людей акумулюються уявлення про героїчні події вітчизняної історії, про видатних діячів та яскраві досягнення країни.

Ще одним об'єктом патріотичного відношення ми виявили, що виступає багатогранна культура України. Вітчизняна культура – скарбниця, створена розумом, душею та руками людини, яка існує у вигляді духовних цінностей, соціальних традицій, різноманітних способів організації людської життєдіяльності. Вона являє собою сукупність досягнень у галузі науки, мистецтва, моралі, виховання, а також предметів праці та творчості. Культура в Україні – явище самобутнє, духовно багате та творчо яскраве. Особливо слід виділити культурні традиції – усталені звичаї, обряди, ідеї та цінності, норми поведінки та інше, які цементують та прикрашають життя Вітчизни [8, с. 283].

Ми назвали основні об'єкти патріотичних взаємин. При цьому слід зазначити, що у навчально-виховному процесі вони можуть і повинні конкретизуватися, оскільки є складними об'єктами, що включають багато складових. Так, наприклад, держава має символічні культурні ознаки, до яких належать прапор, герб та гімн. Тому патріотичне ставлення до держави передбачає таке саме ставлення і до його символів.

Зі сказаного вище важливий нам висновок: патріотичні відносини є своєрідним аспектом всіх форм соціальних відносин – політичних, правових, моральних, естетичних, економічних, історичних, екологічних, релігійних тощо.

Формами прояви та елементами внутрішньої структури патріотичної позиції особистості є патріотичні переконання, що базуються на глибоких та широких знаннях з проблематики патріотизму, патріотичні почуття, патріотичні поведінка та діяльність, що визначають її внутрішній психологічний механізм формування та розвитку.

Патріотичні переконання – стійка властивість особистості, що виражається в твердій впевненості людини в правильності освоєних і патріотично орієнтованих знань і поглядів. У такому форматі в структурі патріотичної позиції виразно проглядається базова функція знань про основні патріотичні об'єкти, патріотичні відносини особистості та форми їх прояву, про способи та форми патріотичної діяльності та соціально значущої поведінки, глибоке освоєння яких призводить школяра до прагнення відстоювати їх у взаємодії з іншими людьми. і керуватися ними у своїй поведінці та діяльності.

У визначенні патріотичних якостей особистості ми виходимо зі становища, що патріотичні якості – це частина моральних якостей, що включають, по-перше, ставлення особистості до людей (соборність, комунікативність, альтруїзм, емпатійність, толерантність тощо), оскільки Батьківщина – це і люди, для яких вона є спільною; по-друге, це якості, що підвищують ефективність будь-якої соціально значущої діяльності суб'єкта (відповідальність, чесність, старанність, обов'язковість тощо); по-третє, це якості, що виражають ставлення до національної власності (ощадливість, турботливість тощо), якою виступають природне багатство та культурно-історична спадщина Вітчизни.

Отже, проведений аналіз дозволив нам сформулювати визначення патріотичної позиції особистості. Патріотична позиція особистості – це система її патріотичних відносин, формами прояву та структурними компонентами яких є патріотичні переконання, почуття та якості.

Починаючи роботу з патріотичного виховання з прикладів проявів любові співвітчизників до своєї малої батьківщини, педагогові легше донести до вихованців діяльнісний характер поняття «патріотизм». На думку більшості дослідників, патріотизм завжди конкретний, спрямований на реальні об'єкти, проявляється у вчинках людей. Патріотична діяльність, нехай навіть скромна за своїми масштабами, більш значуща та вагома, ніж інші заяви про свій патріотизм, не підкріплені справами. Діяльна сторона патріотизму є визначальною, саме вона здатна перетворити чуттєвий початок у конкретні для Батьківщини справи та вчинки.

На підставі емпіричного аналізу довідкової та наукової літератури ми можемо дійти невтішного висновку, що у сучасному розумінні патріотизму виділяються такі аспекти: патріотизм як почуття, як

соціальний обов'язок, як готовність (психологічна) до служіння Батьківщині, як моральний принцип. Патріотизм представляється як моральна категорія, невіддільна від індивідуальних і громадянських якостей особистості. На особистісному рівні патріотизм постає як найважливіша стійка характеристика людини, що усвідомлює, що його соціальна роль і значущість її діяльності інституалізується державою, отримує розвиток за умови участі в явищах і процесах, що відбуваються в суспільстві та державі. На макрорівні патріотизм є частиною суспільної свідомості, що виявляється в колективних настроях, почуттях, оцінках, у відношенні до свого народу, його способу життя, історії, культури, держави, системі основних цінностей.

Висновки. Підсумовуючи сказане, ми можемо зробити такий висновок, що на сучасному етапі патріотизм розуміється як багатогранна система світоглядних поглядів, переконань і почуттів людини, пов'язаних з любов'ю до Батьківщини, повагою до свого народу, готовності до їх захисту та самопожертви в ім'я їхнього процвітання, відданістю та служінням їй у різних сферах суспільно-корисної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ананьев Б. Г. Вибрані психологічні праці: в 2-х т. М.: Педагогіка, 1980. Т.1. 230 с. Т.2. 288 с. Ана-

нєв Б.Г. Вибрані психологічні праці: в 2-х т. М.: Педагогіка, 1980. Т.1. 230 с. Т.2. 288 с.

2. Бех І. Д., К. Чорна Національна ідея в становленні громадянина-патріота України. Київ. 2014. 48 с, 23.

3. Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: Англ.-укр., укр.-англ. Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. Ніжин, 2004. С. 21.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і гол. ред. В.Т. Булес. К : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

5. Григорій Сковорода: філософія життя і творчості «українського Сократа» : наук.-допом. бібліогр. покажч. Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наук. б-ка ; уклад. Т. І. Неудачина ; відп. ред. О. Г. Коробкіна. Харків : ХНПУ, 2019. 128 с.

6. Кульчицький В. Й. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія педагогіка і соціальна робота. 2013. № 30. С. 76-78

7. Мартинюк І. В. Національне виховання: теорія і методологія. Київ, 1995. С. 107–112.

8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина: вибрані твори у 5 т. Київ : Рад. шк., 1997 Т. 3. С. 283-567.

9. Шестопалюк О.В. Громадянське виховання майбутніх учителів: теоретичні і методичні елементи : Монографія. Вінниця: Видавництво «Консоль», 2008. 260 с.